

Paroda ir konferencija Lietuvos jėzuitų provincijos įsteigimo 400 metų sukakties paminėjimui

Neringa MARKAUSKAITĖ

Šių metų gegužės 21–lapkričio 30 d. Lietuvos nacionaliniame muziejuje veikė paroda, skirta Jėzaus Draugijos Lietuvos provincijos įsteigimo 400 metų paminėjimui. Spalio 9–10 d. vyko šiai sukakčiai skirta tarptautinė mokslinė konferencija. Parodą ir konferenciją rengė Lietuvos nacionalinis muziejus ir Lietuvos jėzuitų provincija.

PARODA „LIETUVOS JĖZUITŲ PROVINCIJAI – 400 METŲ“

Jėzuitai į Vilnių atvyko 1569 m., pakviesti vyskupo Valerijono Protasevičiaus. Įsteigus Vilniaus jėzuitų kolegiją, kuri po dešimties metų tapo universitetu, jėzuitų skaičius Lietuvoje kasmet sparčiai didėjo. Jėzaus Draugijos vyresnybė 1598 m. sudarė Lietuvos jėzuitų viceprovinciją, o 1608 m. buvo įsteigta savarankiška Lietuvos jėzuitų provincija.

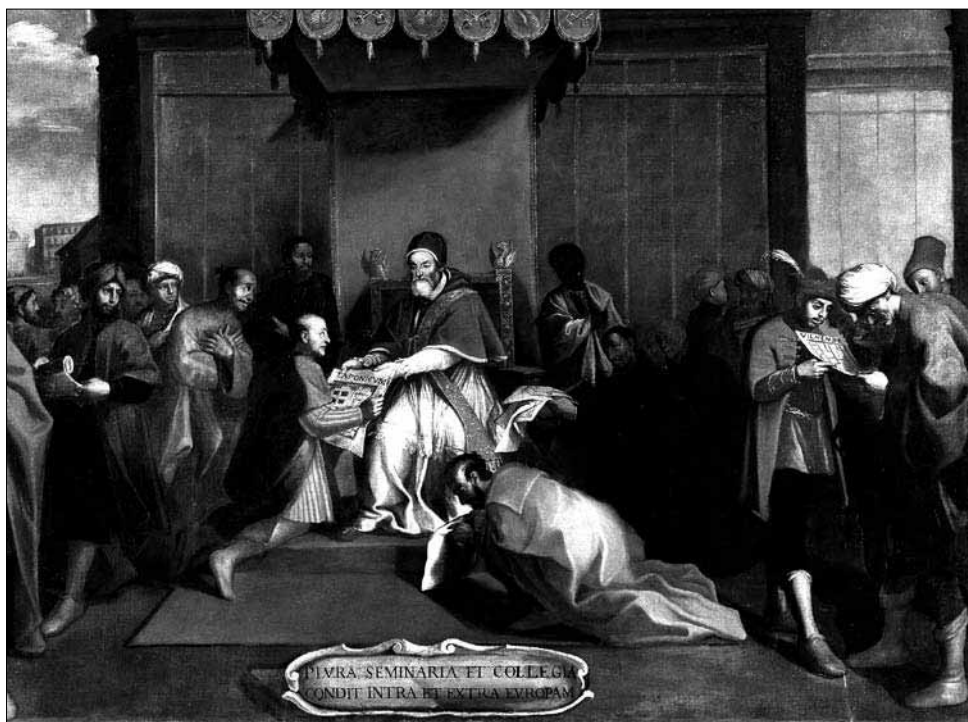
► Lietuvos jėzuitų provincija aprėpė Lietuvą ir dalį Latvijos, Gudijos, Lenkijos teritorijas. 1759 m. Lietuvos jėzuitų provincija buvo padalyta į Lietuvos ir Mozūrijos provincijas. XVII–XVIII a. veikė per trisdešimt vienuolijos įstaigų: profesų namai, naujokyno ir terciato namai, Vilniaus jėzuitų akademija, kolegijos įvairiose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vietose.

► Parodoje Lietuvos jėzuitų provincijos priešistorės laikotarpį perteikė Vilniaus jėzuitų akademijos 1579 m. įsteigimo dokumentai: popiežiaus Grigaliaus XIII bulė bei Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Stepono Batoro privilegija, dabar saugomi Lietuvos valstybės istorijos archyve.

► Pagrindinis parodos eksponatas – į Lietuvą iš Romos Grigaliaus popiežiškojo universiteto atvežtas paveikslas, sukurtas nežinomo dailininko 1584–1620 metais. Paveiksle Grigalius XIII pavaizduotas kaip Jėzaus Draugijos mecenatas ir globėjas. Jame perteik-

Exhibition and Conference to Commemorate 400 years Anniversary of Lithuania's Jesuits Province Establishment
Neringa MARKAUSKAITĖ

The publication presents the jubilee events devoted to commemorate the 400 years anniversary of establishment of Lithuanian Province of Jesus Society, held at the National Museum of Lithuania during year 2008. On 21 May – 30 November there was an exhibition, which exposed the Jesuits' writings and art monuments. On 9–10 October an international scientific conference devoted to commemorate this date was held, the presentations have discussed the stages of development of Lithuanian Jesuits' Province history, the directions of Jesuits' activities, scientific and creative works. The exhibition and conference was arranged by Lithuania's Jesuits' Province and the National Museum of Lithuania. The patronage to these events was given by the Lithuanian National UNESCO Commission; the conference was supported by the Direction of Lithuania's Millennium Commemoration and Culture Support Foundation.

Popiežius Grigalius XIII steigia seminarias ir kolegijas Europoje ir už jos ribų. Nežinomas dailininkas, 1584–1620 m. Romos popiežiškojo Grigaliaus universiteto, iki tol nežinomas Lietuvoje paveikslas buvo eksponuotas parodoje. Drb., al., 210 × 310 cm. K.Soškaus nuotr.

Stanislovas Varševickis SJ (apie 1530–1591), pirmasis Vilniaus jėzuitų kolegijos rektorius
Nežinomas dailininkas, 1693 m. Lietuvos nacionalinis muziejus (LNM).
Drb., al., 170 × 114 cm (// aliejus). K. Soškaus nuotr.

Petras Skarga SJ (1536–1612), pirmasis Vilniaus jėzuitų akademijos rektorius
Nežinomas dailininkas, XVII a. Lietuvos nacionalinis muziejus (LNM).
Drb., al., 169 × 113 cm (// aliejus). K. Soškaus nuotr.

tos trys popiežiaus fundacijos. Viena jų įsteigta Japonijoje; šiame krašte XVII a. pradžioje veikė jėzuitų kolegija ir kunigų seminarija. Kita fundacija paskirta Loreto mieste, Italijoje, įsteigta jėzuitų kolegijai, kurioje mokėsi katalikai iš nekrikščioniškų kraštų. Trečioji fundacija siejama su Lietuva ir 1579 m. įsteigtu Vilniaus jėzuitų universitetu. Paveiksle šį įvykį perteikia du pasiuntiniai, apžiūrinėjantys jėzuitų pastato projektą su lotynišku įrašu Vilnense.

► Lietuvos jėzuitų provincija XVII–XVIII a. priklausė Vokietijos asistencijai. Parodoje buvo galima pamatyti įdomų kartografijos eksponatą – Jėzaus Draugijos Vokietijos asistencijos žemėlapi, kuris dabar saugomas Vilniaus jėzuitų namuose. Jame pažymėtos Lietuvos jėzuitų provincijos ribos, jėzuitų misijos, rezidencijos, kolegijos ir namai. Žemėlapi Augsburge apie 1725–1741 m. parengė ir išleido raizytojas Jurgis Motiejus Seutteris ir geografas Motiejus Seutteris.

► Po Jėzaus Draugijos uždarymo 1773 m.* jėzuitų namai, kolegijos ir bažnyčios buvo atiduoti kitoms vienuolijoms. Jėzuitų bažnyčių inventorius buvo perkeltas į parapines arba kitų vienuolijų bažnyčias. Daugelį iki mūsų dienų išlikusių paveikslų ir skulptūrų, puošusių vienuolijos pastatus, šiandien yra atpažįstami pagal jėzuitų ikonografijai būdingus bruožus: Jėzaus draugijos emblema, kompozicijos pirmavaizdį ir sekinius.

► Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkiniuose esantys paveikslai primena Jėzaus Draugijos kolegijose ir namuose buvusias jėzuitų portretų galerijas. Svarbu paminėti XVII a. nutapytus Vilniaus jėzuitų kolegijos rektoriaus Stanislovo Varševickio ir Vilniaus jėzuitų akademijos rektoriaus Petro Skargos atvaizdus, taip pat XVIII a. sukurtą Andriaus Kriugerio, Vilniaus jėzuitų akademijos kanonų teisės profesoriaus, portretą. Parodoje meno gerbėjai galėjo pamatyti nelabai žinomą Mikalojaus Lancicijaus, istoriko, teologijos ir Šventojo Rašto profesoriaus portretą (kuris yra Lietuvos jėzuitų provincijos nuosavybė), nutapytą XVIII a. nežinomo dailininko.

► Paminėtini ir jėzuitų šventųjų atvaizdai, pvz., altoriniai XVIII a.

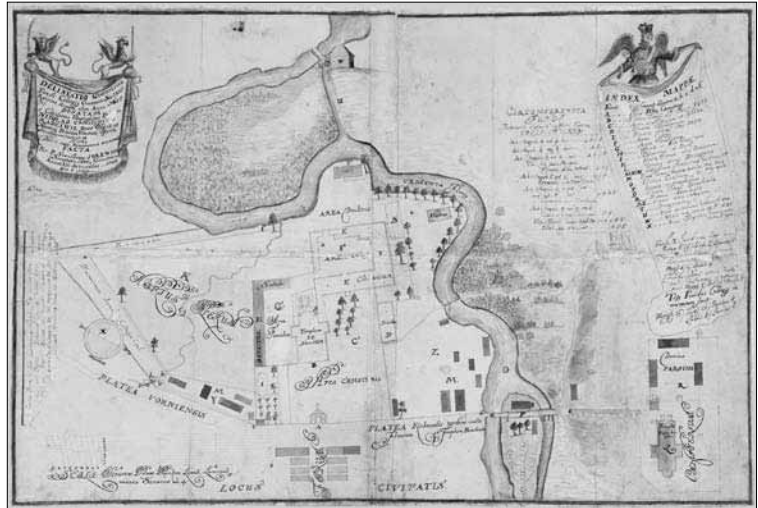
Šv. Ignacas Lojola ir šv. Pranciškus Ksaveras
Nežinomas dailininkas, XVIII a. Varnių Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčia
Lietuvos nacionalinio muziejaus depozitas (LNM).
Drb., al., 114,5 × 83 cm (// aliejus). K. Soškaus nuotr.

paveikslai su metalo aptaisais: „Šv. Ignacas Lojola“, ir „Šv. Aloyzas Gonzaga“, paskolinti iš Karkaziškės bažnyčios (Švenčionių r.). Šie paveikslai kadaise priklausė Vilniaus jėzuitų akademijos Šv. Jono bažnyčiai. Parodoje buvo eksponuojamos XVIII a. 3 ketvirtyje nežinomo autoriaus sukurtos jėzuitų šventųjų medinės skulptūros iš Balninkų bažnyčios (Molėtų r.) ir XVIII a. 3–4 ketvirtyje sukurtos skulptūros, saugomos Vytauto Didžiojo karo muziejuje ir Kauno arkivyskupijos muziejuje.

► Lietuvoje jėzuitų šventųjų gerbimo tradicija neišblėso ir XIX–XX amžiais. Parodoje buvo eksponuoti XX a. pradžioje nežinomo dailininko tapytas paveikslas „Šv. Ignacas Lojola prie Manrezos olos“ iš Skaudvilės bažnyčios (Tauragės r.), taip pat XX a. I pusėje nutapyta kompozicija „Šv. Pranciškaus Ksavero mirtis“, saugoma Lietuvos nacionaliniame muziejuje.

► Didžiąją parodos dalį sudarė spaudiniai ir rankraščiai, kadaise priklausę Lietuvos jėzuitų provincijos kolegijų, rezidencijų, misijų bibliotekoms. Tai XVII–XVIII a. išleisti Jėzaus Draugijos įstatų, regulių ir potvarkių bei „Dvasinių pratybų“ rinkiniai, Lietuvos jėzuitų provincijoje dirbusių jėzuitų teologijos, istorijos, filosofijos, matematikos, fizikos lotynų ir lenkų kalbomis parašyti veikalai, tarp jų Petro Skargos „Šventųjų gyvenimų“ XVII–XVIII a. leidimai, Alberto Vijūko-Kojalavičiaus „Lietuvos istorija“ (II dalis, 1669), Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus „Keturių giesmių knygos“ (1682), Žygimanto Liauksmo „Praktinė iškalba, arba iškalbos meno taisyklės“ (1648), taip pat lietuviškai rašiusių jėzuitų veikalai, pvz. Pranciškaus Šrubauskio giesmių rinktinė „Balsas širdies“ (1790).

► Paminėtini ir vertingi iki mūsų dienų išlikę jėzuitų rankraščiai:

Kražių jėzuitų kolegijos (1618–1773) planas. Parengė Stasys Jurevičius SJ, 1747 m. Telšių vyskupijos kurija. Pop., akvarelė, tušas; 41×61,5 (40×60,5) cm. K.Soškaus nuotr.

„Vilniaus Akademijos laurai“ (1650), buvusių jėzuitų namų ir bažnyčių inventoriai, paskaitų užrašai, pvz. rankraštis „Praktikos“, papuoštas Tomo Žebrausko SJ iliustracija (1737).

► Lietuvoje jėzuitai knygų leidybą atgaivino XX a. I pusėje, įsikūrę Kaune buvusios kolegijos pastatuose (kur įsteigė gimnaziją), taip pat Pagryžuvyje, Šiauliuose ir Vilniuje. Šio laikotarpio jėzuitų leidybinę veiklą perteikė tėvų jėzuitų parengtos knygos ir periodiniai leidiniai. Vieni iš įdomiausių eksponatų – jėzuitų įžadų tekstai.

► XX a. II p. pasaulio lietuvių bendruomenėse dirbusių jėzuitų leidiniai primena apie 1957 m. Čikagoje įsteigtą jaunimo centrą, liudija jėzuitų įnašą, rengiant akademinis leidinius. Nuo 1990 m., kai buvo atkurta Lietuvos jėzuitų provincija, leidžiamos įvairios knygos, iš jų paminėtina kun. Pauliaus Rabikausko SJ darbų rinktinė „Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai“ (2002), kun. Liogino Virbalo SJ j lietuvių kalbą išversta Ignaco Lojolos knyga „Autobiografija. Dvasinės pratybos“ (1998).

► Paveikslai, skulptūros, grafikos darbai, spaudiniai ir kitos vertybės parodai surinkti iš Vilniaus, Kauno arkivyskupijų, Telšių, Šiaulių vyskupijų bažnyčių, Kauno arkivyskupijos muziejaus, Lietuvos nacionalinio, Vytauto Didžiojo karo muziejų, Žemaičių muziejaus „Alka“, Šiaulių „Aušros“, Upynos liaudies amatų muziejų. Dokumentus, rankraščius ir didžiąją dalį knygų parodai paskolino Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Vilniaus universiteto biblioteka, Vilniaus universiteto Mokslo muziejus, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Lietuvos valstybės istorijos archyvas, Lietuvos jėzuitų provincija.

KONFERENCIJA „JĖZUITAI LIETUVOJE (1608–2008): GYVENIMAS, VEIKLA, PAVELDAS“

Lietuvos jėzuitų provincijos istorijos raidos tarpniai, veiklos kryptys, mokslo darbai ir kūryba buvo aptarti tarptautinės konferencijos pranešimuose. Renginį atidarė ir sveikinimo žodį tarė Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė Birutė Kulnytė, Apaštalinis Nuncijus arkivyskupas Peter Stefan Zurbriggen, Telšių vyskupas Jonas Boruta SJ, Lietuvos Respublikos Prezidento patarėja Irena Vaišvilaitė, Jėzaus draugijos Generalinio vyresniojo asistentas Adam Žak.

► Konferencijoje dalyvavo dvidešimt mokslininkų, tarp jų istorikai,

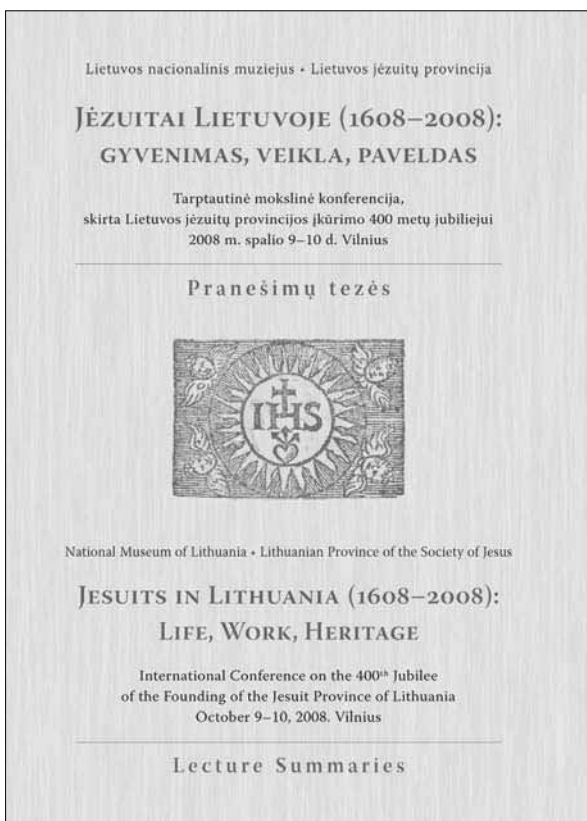
Tomas Žebrauskas SJ (1714–1758), Praktikos..., [XVIII a.]. Vilniaus universiteto biblioteka (VUB). K.Soškaus nuotr.

teologai, filosofai, menotyrininkai, literatūros istorikai ir knygotyrininkai iš Lietuvos, Baltarusijos, Latvijos, Lenkijos Vokietijos, Italijos ir JAV.

► Lietuvos jėzuitų provincijos ryškesnius istorijos tarpsnius apžvelgė Vokietijos jėzuitų provincijai atstovavęs profesorius Karl Heinz Neufeld SJ, Krokuvos Jėzuitų aukštosios filosofijos ir pedagogikos mokyklos Ignatianum profesorius Ludwik Grzebień SJ ir Romos popiežiškojo Grigaliaus universiteto profesorius Marek Ingot SJ. M. Ingot SJ pabrėžė, kad Lietuvos jėzuitų provincija užtikrino senojo ordino ryšį su 1814 m. visame pasaulyje atkurtoju. Filosofijos kursą Lietuvos jėzuitų provincijos kolegijose XVII–XVIII a. aptarė Krokuvos Ignatianum mokyklos profesoriaus Roman Darowski SJ. Apie vieną ryškiausių Lietuvos jėzuitų provincijos pedagogų ir retorikos profesorių Žygimantą Liaukšminą pranešimą skaitė profesorė Eugenija Ulčėnaitė. Lietuvos jėzuitų pamokslininkų veikalus nagrinėjo dr. Viktorija Vaitkevičiūtė. Habil. dr. Jūratė Trilupaitienė atskleidė jėzuitų įnašą į Lietuvos muzikinę kultūrą.

► Pranešimuose buvo apžvelgtas ir Lietuvos jėzuitų architektūros bei dailės paveldas. Jėzuitų indėlį į Latvijos architektūrą aptarė Latvijos dailės akademijos doc. dr. Kristine Ogle. Lietuvos muziejuose esančius jėzuitų šventųjų atvaizdus ir jų ikonografiją nagrinėjo dr. Neringa Markauskaitė. Menotyrininkė dr. Sigita Maslauskaitė atskleidė Lietuvos jėzuitų puoselėto Šv. Kazimiero kulto raidą. Numizmatė Regina Razaliūnaitė parengė stendinį pranešimą, kuriame pristatė Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkinį – medaliukus su jėzuitų atvaizdais.

► Apie Lietuvos jėzuitų provincijos archyvinį paveldą pranešimą skaitė šio archyvo direktorius dr. Robert Danieluk SJ. Kražių kolegijos jėzuitų biografijas apžvelgė dr. Mintautas Čiurinskas.

Konferencijos pranešimų tezės.
Lietuvos nacionalinis muziejus, 2008

Motiejus Kazimieras Sarbievijus (1595–1640),
Keturių giesmių knygos ..., Kelnas, 1682
Vilniaus universiteto biblioteka (VUB). K. Soškaus nuotr.

Baltarusijos valstybinio kultūros ir menų universiteto bibliotekos bibliografe Tamara Samoiliuk pranešime aptarė jėzuitų knygų leidybą Baltarusijos teritorijoje XVII–XIX a. pradžioje. Istorikas Domininkas Burba pateikė įdomių įžvalgų apie Vilniaus jėzuitų teisinius ginčus su ieškovais arba atsakovais XVIII a. viduryje.

► Niujorko universiteto Politechnikos instituto profesoriaus Romualdas Švidryns pranešime aptarė lietuvio jėzuito Andriaus Rudaminos pokalbius su Kinijos didikais. Istoriko dr. Liudo Jovaišos pranešimas buvo skirtas vienam garsiausių Lietuvos jėzuitų Mikalojui Lancicijui. Jėzaus Draugijos vaidmenį, kuriantis žiniasklaidos sistemai LDK, parodė dr. Rita Urbaitytė.

► Trijų mokslininkų pranešimai buvo skirti jėzuitų kolegijų ir bažnyčių istorijai. Istorikė dr. Rasa Varsackytė apžvelgė Kauno jėzuitų veiklą 1639–1773 m. Varmijos Mozūrų universiteto profesorius Andrzej Kopiczko skaitė pranešimą apie Braunsbergo jėzuitų kolegiją XVI–XVIII a. Latvijos dailės akademijos dėstytoja dr. Rūta Kaminska atskleidė parapijos bažnyčios ir jėzuitų misijos Indricoje istoriją.

► Jubiliejiniai renginiai leido plačiau pažinti Lietuvos jėzuitų provincijos istoriją, pagrindines veiklos gaires nuo XVI a. pabaigos iki mūsų dienų: tėvų ir brolių sielovadą, mokslinę ir kūrybinę veiklą Vilniaus jėzuitų universitete ir kitose jėzuitų kolegijose. ■

Išnašos

Jėzaus Draugija buvo atkurta 1814 m.